

שלימות, בודאי שיש חיוב לעסוק בזה. ולימוד המוסר שייד הוא במיוחד לחודש אלול, שהרי יש בר"ה ב' ענינים, המלכת הקב"ה והמשפט. ומצד המשפט בודאי שצריך ללמוד מוסר להתעורר לחשבון הנפש לתשובה ולתיקון המעשים כדי לזכות בדין. ומצד ההמלכה הרי עצם לימוד המוסר הוא הכנעה, שרוצה לתקן את עצמו, וכל הכנעה היא המלכת השי"ת.

דמי שמקיימם מקבל חיות חדשה ויוכל לפרוש מהג"ל ולא ימות]. והנה רש"י ריש פרשת בא על ראו כי רעה נגד פניכם כ' שהקטרוג על חטא העגל נהפך לרם מילה, מכואר דהמילה הוא תיקון לחטא העגל, והביאור כנ"ל דשורש חטא העגל הוא התאוה]. ומי שטועם טעם לימוד המוסר מרגיש בנפשו טהרה ועלי" עצומה, ומאחר שבדוק ומנוסה שלימוד זה מרומם את האדם ומביאו לידי

והכל לפי רוב המעשה

שהן די מחסורו כמי שפדה עשרה שבויים או מלא מחסור עשרה עניים ואפילו בעשרה דינרין. ועל דרך זו תדון. וזהו ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה. עכ"ל הרמב"ם. נלע"ד דאין כוונת הרמב"ם דלעולם עדיף שלא ליתן מתנה מרובה אחת אלא לחלקה להרבה בני אדם, דודאי יש גם מעלה גדולה לקנות מדת הנדיבות כשנותן מתנה מרובה. אלא כוונתו על גוונא שרוצה ליתן רק פעם אחת מתנה גדולה, וזה אמר שנתנה אחת של מתנה גדולה אינה מגעת להמעלה של הנותן פעמים רבות, אבל מי שרגיל ליתן תמיד צדקה ועכשיו נודמן לו ליתן מתנה גדולה ודאי שהוא דבר טוב, שרוכש גם המעלה של נתינה מרובה, ומזה ומזה אל תנח יריך. ונראה כן להדיא מלשון המאירי באבות שהביא דברי הרמב"ם וזה לשונו, וכן פירשו גדולי המחברים ז"ל בענין והכל לפי רוב המעשה שיתמיד במעשים הטובים ולא שיפליג פעם א' בפועל ואחר כן יעובנו לאורך ימים, אבל טוב לו שיחזיק בה מעט מעט פעם אחר פעם, ששלמות המידות והמעלות אמנם יהיה בכפול מעשה הטוב ובהתמיד עליהם פעמים רבות לא בעשייתה פעם אחת דבר גדול, וכן בכל המידות. וכבר הזכירו בזה משל שאדם שיתן למי שראוי

דיברנו למעלה דהחזרה כמה וכמה פעמים על מאמר חז"ל בגנות התאוה וכדו' מועילה לשבר כח התאוה. ועכשיו נדבר בענין ריבוי מעשה הטוב המועיל לקבוע באדם תכונה טובה. דהנה כתב הרמב"ם בפירוש המשנה באבות פ"ג משנה ט"ו אהא דתנן והכל לפי רוב המעשה, אבל לא על פי המעשה, [כך היא גירסת הרמב"ם], וזה לשונו. ואחר כך אמר שאין המדות הטובות נקנין על פי גודל המעשה אלא בריבוי מספר המעשים, והוא שאין המדות הטובות נקנות אלא כשהאדם חוזר על המעשים הטובים פעמים רבות ובכך נקנית לאדם תכונה לכך. לא בשיעשה האדם מעשה גדול אחד ממעשי הטוב, כי באותו מעשה לבדו לא תיקנה לו תכונה לכך. המשל בזה אם נתן האדם למי שראוי ליתן, אלף דינרין בפעם אחת לאדם אחד, לא תיקנה לו מדת הנדיבות בזה המעשה היחיד הגדול כמו שנקנית למי שנתנדב אלף פעמים באלף דינרין ונתן כל דינר מהן בדרך נדבה, לפי שזה חוזר על פעולת הנדיבות אלף פעמים ונקנית לו תכונה חזקה, וזה פעם אחת בלבד נתעוררה הנפש התעוררות גדולה למעשה הטוב ואחר כך חדלה ממנו. וכך בתורה אין שכר מי שפדה שבוי אחד במאה דינרין או נתן צדקה לעני מאה דינרין

לו מתנה אחת גדולה פעם אחת כמו שתאמר אלף זהובים ומשך יד אח"כ מזאת המידה שלא עלה בידו מידת הנדיבות כמי שנתן חמש מאות לחמש מאות בני אדם פעם אחר פעם שזה התעורר נפשו למעלת הנדיבות חמש מאות פעמים וזה לא התעורר נפשו לזאת המדה רק פעם אחת לבר. עכ"ל. והנראה מדבריו כמו שכתבתי.

ומש"כ הרמב"ם "וכן בתורה" אין מבורר אם כוונתו דמשום שקנה תכונת הנדיבות תכונה חזקה לכן גם שכרו יגדל, והכל עולה לענין אחד, או שהוא ענין נוסף דמלבד המעלה במה שקנה תכונת הנדיבות תכונה חזקה, יש עוד ענין דריבוי מעשה המצוות מוסיף שכר יותר, ואף דאחז"ל לפום צערא אגרא, מ"מ ע"י ריבוי פעמים שנתעורר לכבוש את יצרו שכרו גדול יותר ממי שכבש יצרו פעם אחת אף שכבש יצרו בדבר גדול.

וז"ל הח"ח בספרו אהבת חסד ח"ב פי"ג בתוך דבריו. גם ידוע הוא מה שאמר התנא באבות, פרק ג': ובטוב העולם נדון, והכל לפי רוב המעשה [היינו שהעולם נדון לפי רוב מעשיהו, ואם היו לטוב יצאו זכאין בדינם]. וכתב הרמב"ם: מה שלא אמר "לפי גודל המעשה", מפני כי נכון הרבה יותר שיפעל האדם לטוב פעולות רבות, אף שכל פעולה בפני עצמה היא קטנה, משיפעל האדם פעולה אחת גדולה. הדמיון: אם יתן אדם צדקה לעניים רבים, לכל אחד מעט מעט, עד שנתקבץ לרובל כסף אחד, והשני התגבר על יצרו ונתן לעני בן טובים אחד, רובל כסף שלם – אף שזה עשה גם כן כדון, שלזה היה צריך לתן רובל כסף שלם, מכל מקום זכותו של ראשון הוא הרבה יותר גדול. כי על ידי שפועל האדם פעולות הטובות כפי מה שצונו השם יתברך, נפשו של אדם מתעלה על ידי זה, כי השיג בנפשו קנין טוב, וגם מתקדש בשביל זה, וכמו שכתוב: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והיתם קדושים לאלהיכם", וזה הראשון

הרגיל נפשו לטוב על ידי פועלות הרבות, והשיג קנין חזק לנפשו הרבה יותר מהשני שלא התגבר על יצרו רק פעם אחת, ועל כן למעלה בחשבון המצוות לא נחשבת רק אחת. ואם כן בעניננו גם כן, כשיפריש איזה סך על מצות גמילות חסדים להלוות בפרוטרוט לכל איש, יעלה בהמשך הזמן לכמה מאות מצוות, מה שאין כן כשילוו בפעם אחת לאנשים גבוהים. עכ"ל. וממה שהוסיף "וגם מתקדש בשביל זה וכו' משמע שיש טעם נוסף לענין השכר ומשום שבריו מעשה המצוות מתקדש יותר. וצ"ע. ובספר לחם שמים על אבות מהגר"עב"ץ כתב על דברי הרמב"ם דאדרבה בהיפוך נראה, דיותר יש שכר לנותן מאה דינרים בפעם אחת מחמת שכופה את יצרו בדבר גדול שקשה ליתן סכום גדול. גם העני יותר שמח במתנה מרובה שתספיק לו ותהא טובה שלמה, שכבר אמרו אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה, שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד (סוכה מט ע"ב), וכונת התנא כאן באומרו והכל לפי רוב המעשה, כי רוב משמש גם בעד גדול כמות מתדבק כמו ורב יעבוד צעיר פירוש גדול וכו', ואע"פ שאמרו כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, זהו דוקא בכהן, לפי שיש ליטול בבית הגרנות ויש לו די סיפוק, ועוד ע"כ לא בכל כהן נאמר אלא דוקא בעשיר ומשא"כ בכהן עני לא אמרו, וע"כ הדבר ברור בעני שהביאור בהפך ממה שחשב בו רבינו בהניחו כלל זה בהחלט, אם אמנם יצדק בתנאי ע"ד שאמרו בעני המחזור על הפתחים שאין נזקק למתנה מרובה [ב"ב ט ע"א], אבל לעני חשוב ונכבד שאינו מקל בעצמו לחזור אחר הנותנים טוב לתת מתנה מרובה ודבר חשוב משיתנו מאה פעמים, אם לא שידוע ודאי שכך היא טובתו וכך יפה לנו לחלק פעמים רבות כל פעם דבר מועט. עכ"ד הגרי"עב"ץ.

ומה שכתב הגרי"עב"ץ דהנותן מאה דינרים בפעם אחת כפה את יצרו בדבר גדול, שקשה ליתן סכום גדול. הנה אם נפרש בדברי

מהתועלת של המקבל. אמנם יש לפרש בכוונת הרמב"ם דאיירי בגוונא שגם כשיתן דינר אחד לאלף איש יהי' בזה תועלת שלימה לכל המקבלים, ועל אופן זה כתב דזה עדיף ממה שיתן נתינה אחת גדולה של אלף זוז, דמה שקונה מידת הנדיבות הדבר תלוי בריבוי המעשים ולא במה שהנתינה היא גדולה. וכן משמע מלשון הב"ח באו"ח בהלכות פורים סי' תרצ"ה וזה לשונו ולעד"נ בטעם מנות ומתנות אלו שהוא כדי שתהא השמחה כוללת שמחת עבודת יוצר הכל והם המתנות לאביונים וג"כ כוללת שמחת האדם עם אוהביו וריעיו והם המנות ובהיות שהתשועה בפורים היתה כוללת שתי תשועות, האחת שנפרע לנו מכל צרינו ונקם נקמתנו, שנית שהושיע לנו עד שלא נפקד מאתנו איש, והם באמת שתי מתנות טובות, ומרומזים יפה בב' מתנות שנתן אחשורוש, האחד בית המן שבוה נפרע לנו מצרינו, והשני נתינת הטבעת שלא יפגע בנו שום אויב וצר, וכן כתוב ביום ההוא נתן המלך את בית המן וגו' וכתוב ויסר המלך את טבעתו ויתנה למרדכי וגו', וע"כ לזכר אלו ב' מתנות תקנו לנו חכמינו ז"ל בין בשמחת עבודת היוצר ובין בשמחת האדם עם אוהביו וריעיו ליתן מידו ומחוננו שתי מתנות לזכר ב' תשועות אלו ע"י מתנות שנתן אחשורוש לא ילזו מנגד פנינו, והנה לאשר לא יחדל אביון מקרב הארץ ורבה העזובה מצוה לחלק ולתת לכל אביון מתנה אחת, כי כך כתבו הקדמונים, והשכל ג"כ יחייב אותו כי מי שיש לו ק' זהובים ליתן לעניים שגדול שכרו כשיחלקם לק' עניים מאשר יתן כל ק' זהובים לעני אחד או לשנים וגו', כי זה שנתן לק' החיה ק' נפשות, אבל בשמחת האדם עם אוהביו וריעיו אולי לא ימצא לאדם אוהבים רבים כמ"ש רז"ל או חברא כחברי דאיוב וכן אמרו קנה לך חבר ע"כ המצוה לשלוח ב' מנות לרעהו הטוב להיות שמח ושש עמו על שתי תשועות אלו כנזכר, ישמע חכם ויוסף לקח. עכ"ל הב"ח.

הרמב"ם דמ"כ וכן בתורה השכר יותר גדול הוא משום שקנה בנפשו תכונת הנדיבות תכונה חזקה, לפ"ז י"ל שהרמב"ם סובר שמה שקונה בנפשו קנין הנדיבות עדיף מפי ממה שכפה את יצרו בדבר גדול. ואם נפרש שהוא דבר נוסף, נמצא שהוא להיפך מסברת הגריעב"ק, דהרמב"ם סובר דההתעוררות לכבישת היצר פעמים רבות עדיפא יותר מכבישת היצר פעם אחת בדבר גדול. וזה צריך ביאור. [ואולי דומה לדברי הר"ן ביומא פ' יוה"כ דלאכול נבילה כמה פעמים חמור יותר מלעבור על לאו דסקילה פעם אחת, ובספר לקח טוב מהגר"י ענגיל ז"ל כלל ט"ו כתב דלדברי הר"ן אי"צ לטעמו של הרמב"ם דהמעלה היא משום שקונה מדת הנדיבות אלא דלבאו הכי ריבוי מעשה טוב עדיף ממעשה אחד גדול, ולהאמור יש לפרש כן סוף דברי הרמב"ם וכמ"ש]. ואולי טעם הדבר שייך להענין הראשון, דריבוי פעמים של כבישת היצר הוא מעשה יותר פנימי ממה שפעם אחד כבש יצרו בדבר גדול וצ"ב.

והטענה השניה שטען הלחם שמים דהעני יותר שמח במתנה מרובה שתספיק לו ותהא טובתו שלימה. נראה שהבין בכוונת הרמב"ם דאיירי אפי' בגוונא שהדינר שנותן לכל אחד אין בו כ"כ תועלת ומאידך אם יתן לאחד אלף זוז יהי' לו מזה תועלת גדולה, ואעפ"כ סובר הרמב"ם דהתועלת של הנותן שקונה תכונת הנדיבות עדיפא מהתועלת של המקבל. דזהו בגדר חיך קודמין, וע"ז טען בלחם שמים דאדרבא אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה. **ודעת** הרמב"ם כדביארנו דמכיון שיש להנותן תועלת גדולה יותר בזה שקונה מידת הנדיבות הוי זה בגדר חיך קודמין וכדביארנו. וגדולה מזו מצינו במאירי באבות שהעתקנו לעיל שהביא המשל של הרמב"ם באופן אחר, דעדיף שיתן לחמש מאות בני אדם לכל אחד זהוב מאשר שיתן בבית אחת אלף זהובים לאדם אחד, ומבואר כנ"ל דהתועלת של הנותן עדיפא

קבוע ותמידי י"ל הזה עדיף מריבוי מעשים בדרגא פחותה של אהבה כגון שכנים, ונמצא דדברי הרמב"ם אתיין גם לרבי יהושע.

והמהר"ל ז"ל בחידושי אגדות לבבא בתרא ד"ט ב' חולק על הרמב"ם, וזה לשונו, אמר רב משמי' דר' אליעזר מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון לומר לך מה שריון הזה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף הצדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. ר' חנינא אמר מהכא וכנגד עדים כל צדקותינו מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. דבר זה מבואר, כי כאשר האדם עושה מצוה מכל שאר מצות, הגה המצוה הזאת מצוה יחידית וכאשר עושה עוד מצוה היא ג"כ יחידית, ואין שתי מצות מצטרפים להיות מצוה אחת גדולה רק הם שני מצות, אבל הצדקה אינו כך רק כאשר גותן היום פרוטה ולמחר פרוטה עד אלף זהובים, אצל הש"י אינו נחשב שנתן כך וכך פרוטות, רק אצל הש"י נחשב כי עשה צדקה גדולה אלף זהובים, כי הצדקה מצטרפת בחשבון גדול. ודבר זה מיוחד במצות הצדקה יותר משאר מצות, כאשר יש מצוה שיכול לעשות כל שעה דהיינו שיכול לעשות עיסה כל שעה ולתת ממנה חלה, עם כל זה אין כאן צירוף כי כל עיסה ועיסה בפני עצמה ואין מצטרף לחשבון גדול, ודבר זה ענין מופלג כאשר תבין ההבדל. ויש שהיו רוצים לומר כי יותר טוב שיתן מעט בהרבה פעמים משיתן הרבה בבת אחת, מפני שאומרים כי בכל אחת ואחת מצוה בפני עצמה, ודברי חכמים אינם מוכיחים כך אדרבא שבא ללמוד דאפי' אם גותן מעט מעט מצטרף ביחד ומכ"ש אם יתן הרבה בפעם אחד. עכ"ל המהר"ל ז"ל.

ואין מבורר כוונת מהר"ל ז"ל אם טעמו כאחד מב' טעמיו של הלחם שמים, או שחולק על עיקר היסוד של הרמב"ם שקנין התכונה בנפש תלויה בריבוי המעשים. [ובלשון המהר"ל

והנה מש"כ הב"ח בשם הקדמונים כנראה כוונתו לדברי הרמב"ם באבות, ונראה מדבריו דהרמב"ם איירי רק באופן שכשנותן לאלף איש יש בכל נתינה טובה גדולה להמקבל. [אמנם הב"ח כתב טעם אחר, שהחיה ק' נפשות וצ"ע].

ושו"ר שכן מבואר בספר חסידים סי' ס"א על הפס' בקהלת ד' ו' טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח, וזה לשונו, דבר אחר, טוב לאדם לפרנס אחד, אם אין לו אלא לפרנס נפש אחת, טוב משיתן לחמשה ולא יספיקו נמצא חפנים עמל לפי שכל אחד חסר, אבל אם גם אחרים נותנים לכל אחד ואחד טוב לו לתת גם הוא לכל אחד ואחד ועל זה נאמר פזר נתן לאביונים עכ"ל.

ובעיקר דברי הרמב"ם דריבוי המעשים משריש התכונה בנפש יותר מאשר פעולה אחת גדולה. לכאורה יש להעיר בזה מפירוש רבינו יונה באבות פ"ב משנה ט' אהא דתנן איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם רבי יהושע אומר חבר טוב ורבי יוסי אומר שכן טוב, ופירש רבינו יונה שרבי יהושע אמר שיהי' האדם חבר טוב בלי לב ולב לאיש אחד אשר לבו חפץ להרגיל עצמו עמו ומוזה יבוא לאהבת כל הבריות [פירוש, שבזה ישבור מעט המדה הרעה של אהבת עצמו ושנאת הבריות ויגיע לאהבת שאר הבריות]. ורבי יוסי אומר שיהי' שכן טוב עם כל שכניו, ואחר היותו אוהב נאמן לחמשה בני אדם או לשמונה קרוב אליו הדבר לאהוב את כל באי עולם עי"ש. ולכאורה ביאור סברת רבי יהושע היא, דחבר טוב היא חברות יותר גדולה ועמוקה מ'שכן טוב', שהרי האדם בוחר את חבריו ולא את שכניו, ורבי יוסי סובר שריבוי הפעמים עדיף, ובכל מקום הלכה כרבי יוסיד דנימוקו עמו. וראיה לשיטת הרמב"ם. אמנם יש לומר, דסברת הרמב"ם היא רק שאם עושה מעשה גדול פעם אחד וכבר חלף ועבר המעשה, בזה לא נקבע כ"כ המדה באדם, אבל "חבר טוב" שהוא ענין

לא ילוה לו לא ימצא אחד שילוה לו, זהו ג"כ נקרא דרך אכזריות אם לא ילוה לו, ובאופן זה לא נסתפק האהבת חסד. ועיין.

בספר חפץ חיים על התורה פרשת ראה הביא דברי הרמב"ם הנ"ל וכתב ע"ז: מבואר מזה, שיותר טוב לעשיר לחלק מאה דינרים למאה עניים, מאשר לתתם לעני אחד, כי עי"ז הוא מתרגל ללחום את היצר מאה פעמים, והנקל לו לנצחהו, והשנית כי ענין נתינת הצדקה נעשה לו טבע שני, אחר אשר הורגל כבר בזה ע"י פעולות רבות. ואפשר לכיון זה בהפסוק בתהלים קי"ב, פזר נתן לאביונים – צדקתו עומדת לעד, ושלעולם יחזיק במדה הטובה של נתון תתן, כי ההרגל נעשה לו לטבע עכ"ד.

הנה הח"ח הוסיף כאן עוד ענין, שע"י ריבוי הנתינות הוא מתרגל ללחום היצר ויועיל לו לענינים אחרים, [ופסוק זה "פזר נתן לאביונים" מובא בספר חסידים הנ"ל לענין זה].

ובעיקר יסוד הרמב"ם יש להתבונן. דהנה אברהם אבינו נתנסה בעשרה נסיונות, ובנסיון העקידה נאמר עתה ידעתי כי ירא אלקים עתה. וכמה וכמה טובות וזכויות יש לכלל ישראל ממעשה גורא ונשגב זה, והנה מטרת הנסיון להגדיל ולרומם את המתנסה, גם מלשון גדולה והרמה, עיין רמב"ן ריש פרשת העקידה, האם נאמר שאם ה' מתנסה הרבה פעמים בנסיון פחות ממנו, ה' מגיע לדרגא יותר גבוהה, ודאי שח"ו לומר כן. וצ"ב אמאי באמת אינו כן. והרי כן מבואר בדברי הרמב"ם הנ"ל.

ונלע"ד על פי דברי המשך חכמה שהבאנו לעיל שמחלק בין חטא בתאוה שלזה צריך לחזור מאמר אחד הרבה פעמים כדי לשבר כח המתאוה, לבין חטא כדעות שעל זה צריך להתבונן בכמה וכמה צדדים וגוונים עד שתיקבע באדם ידיעת האמת, ולפ"ז י"ל ג"כ לענין דברי הרמב"ם הנ"ל דעשיית מעשה אחד הרבה פעמים קובעת באדם תכונה ומדה טובה, דכל

ז"ל קצת משמע שהנידון הוא אם כל נתינה היא מצוה בפני עצמה או לא, וצ"ב].

ובשו"ע יו"ד הל' צדקה סי' רנ"ז ס"ט כתב, לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד. והוא מהמרדכי ב"ב פ"ק סי' תק"ב, ומקורו מעירובין דס"ג א' כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, וזה דלא כלחם שמים הנ"ל דמחלק בין כהן לעני, ע"י לעיל. וכן בב"ח סי' תרצ"ה ובמג"א מובא כן להלכה שמצוה לחלק, וצ"ע על המהר"ל וכן על הלחם שמים שלא הזכירו מכל זה.

ובספר אהבת חסד ח"א פ"ב סעי' י"ד כתב וז"ל אם באו לפניו הרבה אנשים, ואחד מהן צריך ללוות סך מרובה, ושאר אנשים לא יבקשו ממנו כל אחד כי אם דבר מועט, ואם ילוה להאחד הסך המרובה לא יהיה לו מה להלוות לשאר האנשים, מוטב שילוה לכל אחד סך מועט מלהלוות לאחד סך מרובה, דעל כל אחד ואחד שהוא מלווה הוא מקיים מצות עשה בפני עצמה. וכבר אמר התנא באבות, והכל לפי רוב המעשה, ועיין שם בפירוש המשנה להרמב"ם. ואם האחד שרוצה להלוות לו הסך המרובה יועיל לו בהלוואתו שלא יתמוטט לגמרי, אפשר דהוא קודם, דבזה מקיים גם כן מה שאמר הכתוב: "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך, והחזקת בו וגו'", ובדידהו ליכא רק מצות עשה דהלוואה, ועיין. עכ"ל. ולענ"ד אם יש לפניו אדם שצריך הלוואה כדי שלא יתמוטט לגמרי, ושאר האנשים שצריכין הלוואה מועטת אינן נמצאין לפניו, בזה ודאי לא שייך הטעם של הרמב"ם שריבוי המעשים עדיף כדי לקנות מדת הנדיבות, דאך יקנה מידת הנדיבות ע"י שמתעלם מחבירו שיכול להצילו שלא יתמוטט לגמרי, וזו דרך אכזריות לעזוב אדם שיכול להציל אותו מלהתמוטט ולחפש אנשים אחרים להלוות להם כדי לקנות בעצמו מידת הנדיבות, ואפשר דאפי' בגוונא דספר אהבת חסד, ששאר האנשים הם לפניו, אם אותו אדם שנצרך להלוואה המרובה, אם הוא

הגדול הזה מאיר את החושך שבלב האדם ומעמידו על האמת. והנה כל הנסיונות של אברהם אבינו היו בענין אמונה שלא ירהרר ח"ו אחר המקום ב"ה. ולכן הנסיון המעולה ביותר הוא הנסיון היותר גדול אף שהוא פעם אחת והוא עדיף יותר מנסיון קמץ שמתנסה בו הרבה פעמים.

דבריו הם לענין תיקון מדה שהיא מהנפש הבהמית, כגון לקנות מדת הנדיבות שהיפוכה נובעת מאהבת עצמו, ובוזה ע"י שעושה פעולה אחת הרבה פעמים קובע בעצמו את התכונה הטובה. אבל לענין לקבוע את האמונה והידיעה האמיתית זה אינו תלוי רק בריבוי המעשים, ואדרבא מעשה אחד גדול עדיף מפי, דהמעשה

עשה רצונו כרצונך

האדם את אשר עשה האלהים אין לשנות והוא יתברך הטביע בי כח הרע ואיך אקוה לעקרו משורש, לא כן הדבר, כחות האדם בני כבישה גם חלופ המה, כאשר עינינו רואות בטבעי בע"ה, אשר האדם רב חילו לכובשם במאסר רצונו לבל ירעו וכל ישחיתו, גם לעשותם בני תרבות להפוך טבעם ולעקור משורש רוע תכונתם, כן האדם בעצמו יש לאל ידו לכבוש טבעו הרע לבל יצא לפעולת אדם, וגם לשנות טבעו לטובה ע"י הלמוד וההרגל, (עיין חשבון הנפש), וכמאמר רז"ל (אבות פ"ד) איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי י"ט) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, כי גדר הגבורה הוא, להתקומם על שכנגדו בחזקה ובאומץ יד לכבוש, וגדר לכידת עיר, הוא בהיות אנשי העיר סרים למשמעת לזכדם באהבה וחיבה, בל יכבד עליכם למלאות פקודתו, ובגילה ורנה ישישו להקים מזימתו, לזאת הכובש את יצרו, הוא רק גבור להתחזק להיות עוצר תאותו, זהו בחינת ארך אף, שהוא בעל אף אך עוצרו לבל יפרוץ, ומוזה לאט לאט יבוא לבחינת מושל ברוחו, שיהיה רוח תאותו מסור ביד שכלו הישר לאהוב את הצדק בל יחפוץ הפכו, וזה כל האדם לשרש מלבבו כל תכונה ומדה רעה, כי כל עוד לא נקה מחלאתם, אף כי יתגבר על יצרו פעמים רבות, יפול ברשתם, (עיין שערי קדושה ח"א ש"ג).

במו"ק דט"ז ב' מייתי להקרא בשמואל ב' כ"ג אמר אלקי ישראל לי דְּכָר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים. ופירש רבי אבהו [תחילת הפסוק מתפרש לדבריו: אמר דוד, אלקי ישראל לי דיבר, אלי דיבר צור ישראל – רש"י בשמואל] אני מושל באדם, מי מושל בי? צדיק שאני גוזר גזרה ומבטלה. [ולפ"ז "יראת אלקים" היינו שהקרא מבאר את מעלת הצדיק, שהוא ירא אלקים], ובילקוט תהלים נראה קצת באופן אחר דתיבת "צדיק" נמשך לפניו ולאחריו, "מושל באדם צדיק" מי מושל בי כביכול מתוך כל בני האדם? הצדיק. ומיהו הצדיק? "צדיק מושל יראת אלקים" מי שהוא כובש את יצרו ע"ש בילקוט. [וכן הוא ברשב"ם ב"ב דע"ח ב' ד"ה המושלים ביצרן, ד"מושל ביראת אלקים" היינו מושל ביצרו].

והנה הרמב"ם בשמונה פרקים פ"ו ב' דבמצוות השמעיות [שאינן מצד השכל האנושי, וכגון כלאים ועריות וכדו'] יש מעלה יותר למי שמצד טבעו מתאוה לחטא והוא כובש את יצרו ע"ש. [ויש לציין בזה להדיא דסוף פ"ק דתענית לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה, ופירש הרשב"א והובא בעין יעקב דצדיקים עדיפי מישרים, ואכ"מ].

והנה כתב הגר"ם ז"ל כמאמרו הנדפס באור ישראל סי' ל' בתו"ד וז"ל אל יאמר